

aspekten

van reformatische wijsbegeerte

BOEKEN

Verantwoording af-
leggen en

boeken

Alstublieft! We beginnen ons 51ste jaar goed door u een vernieuwd informatiebulletin aan te bieden. Niet alleen het uiterlijk is veranderd, maar ook de naam brengt onze bedoelingen beter tot uitdrukking:

'Aspekten van reformatische wijsbegeerte'. Deze aspekten worden toegankelijker gemaakt voor een breder publiek. Vier keer per jaar houden we u op de hoogte van aktiviteiten van onze beweging. Door middel van interviews lichten we het belang van bepaalde aspekten van reformatische wijsbegeerte nader toe. In dit nummer komt dr. Klapwijk bijvoorbeeld aan het woord over het eerste deel van een nieuwe christelijk wijsgerige boekenreeks met de naam: Verantwoording'. Deze reeks is een samenwerkingsproject van de uitgeverij Buijten & Schipperheijn en onze stichting.

Dit eerste deel heet: 'De eerste en tweede geschiedenis: Nagelaten geschriften van Meijer C. Smit'. Dr. Klapwijk vertelt over de betekenis van deze titel en de waarde van dit posthume boek, dat hij geredigeerd heeft.

Verder in dit nummer een overzicht van alles wat er momenteel op het Centrum verkrijgbaar is. Ik noem hier vast de naam van nog een nieuwe reeks: 'Geschiedenis van de wijsbegeerte in Nederland'. Het eerste deel van die reeks is gewijd aan Herman Dooyeweerd, de grondlegger van de reformatische wijsbegeerte, zoals die in onze beweging beoefend wordt.

Wij wensen u veel leesplezier!
met vriendelijke groeten,
Drs. Frank Dijkstra

Prof. J. Klapwijk n.a.v. het nieuwe boek van M.C. Smit:

Is er een weg naar het hart van de medemens?

In de filosofie wordt steeds weer de vraag opgerakeld: 'Is er één geschiedenis of valt het leven van de mensheid uiteen in een grote verscheidenheid aan geschiedenissen? Zoals de geschiedenis van China, de geschiedenis van de Grieken en Romeinen, de geschiedenis van ons in het Westen?' Er is ook een trend in de allernieuwste filosofie om te zeggen: 'Zelfs die geschiedenis van Grieken en Romeinen en de Europese geschiedenis is innerlijk verbrokken.'

Als je zo tegen 'de' geschiedenis aankijkt, kun je uiteindelijk alleen nog maar praten over de privégeschiedenis van ieder mens afzonderlijk. Meer valt er dan niet te zeggen. Ieder mens beleeft zijn eigen geschiedenis. Je wordt volledig op jezelf teruggeworpen. *Er is dan moeite om nog een weg te vinden naar het leven en het hart van je medemens.*

Aan het woord is prof. J. Klapwijk, die het eerste deel redigeerde van de nieuwe reeks 'Verantwoording' onder de titel: *De eerste en tweede geschiedenis: Nagelaten geschriften van Meijer C. Smit*. Prof. Klapwijk studeerde filosofie aan de Vrije Universiteit, waar hij in 1970 de doktorsgraad behaalde met een proefschrift over de historicus Ernst Troeltsch met de titel: *Tussen historicisme en relativisme*. Momenteel is Klapwijk hoogleraar moderne filosofie en systematische wijsbegeerte aan diezelfde VU.

Klapwijk:

Die vraag naar de samenhang van het leven en de eenheid van de geschiedenis is op dit moment heel urgent. *Het probleem van de eenzaamheid* hangt daar bijvoorbeeld rechtstreeks mee samen. Is niet elk mens een 'Eenzelganger'? In de christelijke kerk is altijd gezegd: 'Nee, de mensheid, de geschiedenis is één'. In zijn boek *Over de staat Gods* heeft Augustinus dat nadrukkelijk laten zien. Vanaf de

schepping tot aan de voleinding toe is God met deze werkelijkheid bezig: Hij vecht voor de ene mensheid, voor de ene geschiedenis. Maar de vraag is wel, hoe

je zo iets aannemelijk kunt maken in discussies met historici in deze tijd. Dat vind je natuurlijk niet bij Augustinus. Daarvoor moet je bij Smit zijn.

Ik zit na te denken over een voorbeeld, dat Smits benadering verheldert, en dat bovendien de vreemde titel van het nieuwe (postume) boek verklaart: *De eerste en tweede geschiedenis*.

Als je naar een restaurant gaat, kun je onder andere een vleeschotel bestellen. Wat bedoelt men daar eigenlijk mee? Zo'n vleeschotel bestaat uit een hoe-

(vervolg op pagina 2)

Foto: Marcel Minné

Een vleeschotel bestaat uit een hoeveelheid vlees en uit een schotel. Deze schotel houdt de verschillende porties vlees bijeen. Iets dergelijks doet Smit met de geschiedenis. Aan de ene kant ziet hij een grote verscheidenheid aan historische verschijnselen; aan de andere kant ziet hij een grondbeweging, die alles samenbindt: 'de eerste en de tweede geschiedenis'

veelheid vlees, die in verschillende porties uiteen kan vallen. Maar je kunt de 'vleeschotel' ook zien als *het ene bord of de schotel*, die het vele vlees bijeen houdt. Het woordje 'vleeschotel' brengt je in aanraking met

maakt het leven en de kennis en de ervaring mogelijk. In de visie van Smit is *die hele wetsorde in de loop van de jaren vloeiend geworden*. Zo kom je dan bij die merkwaardige gedachte van Smit, die hij eigenlijk pas om-

Wat omringt mijn nietig en sterfelijk bestaan? Is het de chaos of is het de trouw van God?

wat zo direct voor ogen is, maar het is ook en eigenlijk in de eerste plaats datgene wat de zaak draagt en bijeenhoudt. Iets dergelijks doet Smit met de geschiedenis. Aan de ene kant ziet hij *een grote verscheidenheid aan historische verschijnselen*, waar de mens zijn weg in moet vinden. Een en ander kan er appetijtelijk uitzien, soms ook minder aantrekkelijk. Aan de andere kant ziet hij *iets dat als grondbeweging alles samenbindt*. Iets, waardoor wij – mensen in de 20ste eeuw – toch voelen, dat we van doen hebben met mensen van vroeger; dat we op de een of andere manier toch verwant zijn met mensen uit ver verwijderde kulturen. Dat voelen we, doordat we met elkaar in die ene *grondbeweging van Gods schepping* staan. Welnu, die grondbeweging is voor Smit 'de eerste geschiedenis', die de gebeurtenissen uit het geschiedenisboek, uit de krant en uit het TV journaal bijeenhoudt.

Wat is de waarde van het boek De eerste en tweede geschiedenis?

Het is een selectie van voordrachten en geschriften van Smit, die grotendeels niet eerder gepubliceerd zijn. Bepaalde facetten van zijn werk zijn buiten beschouwing gebleven. Namelijk zijn werk als historicus. Smit heeft o.a. Middeleeuwse geschiedenis behartigd en gedoceerd. Daaraan ben ik voorbijgegaan. Zijn wijsgerige inzichten op het gebied van de geschiedenis komen in dit boek aan de orde. De waarde van het boek zie ik vooral in het volgende. Smit heeft laten zien, dat ook wat op de achtergrond van onze werkelijkheid aanwezig is, geschiedenis is. In de filosofie van Dooyeweerd is grote aandacht voor de verschijnselen-op-de-voorgond. Op de achtergrond is een goddelijke wetsorde* aanwezig; een soort vooronderstelling, die alles bepaalt. Die wetsorde

streekt 1970 heel nadrukkelijk heeft uitgesproken, dat de werkelijkheid tot op de bodem beleefd moet worden als geschiedenis, omdat heel Gods schepping op weg is naar Zijn Koninkrijk en de schepping als het ware is aangelegd op dit Koninkrijk. Het is niet een tweedeling van: hier is de geschapen werkelijkheid en elders is Gods Koninkrijk. Nee, de schepping is door zonde en kwaad tot op de bodem aangetast, maar zij is ook – dankzij de genade van Christus – op weg naar haar loutering, naar haar verlossing, naar haar vervolmaking in het Koninkrijk van God. Die werkelijkheid is zelf geschiedenis: je moet niet alleen zeggen, dat de gebeurtenissen-op-de-voorgond iets laten zien van dit onderweg-zijn. Ook wat deze werkelijkheid draagt en samenbindt, God zelf, is in zijn trouw onderweg. Smit is beducht voor een soort tweedeling, die je in de Middeleeuwen vindt en die teruggaat op de oude Griekse filosofie. Zo van: op de voorgrond beweegt alles, maar op de achtergrond is het eeuwige, het onveranderlijke. Als metterdaad aan deze geschapen werkelijkheid een toekomst is voorbehouden, hebben wij die te danken aan een God, die niet laat varen de werken zijner handen. *Dat is uitgedrukt met het woord 'de eerste geschiedenis'*. Het is

De dynamiek van de geschiedenis moet je zien als gespannen tussen het allereerste begin (de schepping) en het uiterste (het Koninkrijk van God). Dat zijn twee oriëntatiepunten, waartussen de geschiedenis zich voltrekt.

niet een spekulatieve kwestie. Het is heel concreet en persoonlijk: Wat omringt mijn nietig en sterfelijk bestaan? Is het de chaos of is het de trouw van God? En is die trouw, die verbondsbetrekking (zou Vollenhoven zeggen), niet in de eerste plaats een verbondsgeschiedenis?

Professor M.C. Smit: Aftasten wat al die mensen gezegd hebben en hoe waardevol dat is.

'De werkelijkheid is zelf geschiedenis'. Is dat niet een historistische gedachte? Wordt daarmee niet alles onzeker?

De dynamiek van de geschiedenis moet je zien als gespannen tussen het allereerste begin (de schepping) en het uiterste (het Koninkrijk van God). Dat zijn twee oriëntatiepunten, waartussen de geschiedenis zich voltrekt. Die gedachte is volstrekt niet historistisch. In het historisme wordt de werkelijkheid gezien als historisch zo veranderlijk, dat je geen peil meer kunt trekken op de toekomst. En Smit trekt *terdege een peil op de toekomst*. Dat geeft uiteindelijk zingeving, eenheid en samenhang aan heel deze werkelijkheid. En vergeet niet: De gang van de mensheid, van de werkelijkheid, van de schepping naar het Koninkrijk van God hangt uiteindelijk aan de trouw van God, en aan zijn genade in Jezus Christus. Ook dat is natuurlijk niet bepaald historistisch.

Maar er is meer. Als Smit spreekt over de eerste, grondleggende ge-

waar Paulus het in zijn tijd over had. Dat is een christelijk besef, dat er in de geschiedenis toch een heel diepe samenhang is tussen alle mensen, die je niet alleen maar moet vertalen met: 'We beginnen allemaal bij dezelfde schepping en zijn allemaal op weg naar het Koninkrijk van God'. Dat kan nog onpersoonlijk lijken. Maar Smit heeft Jezus Christus uitdrukkelijk aangeduid als het centrum van de geschiedenis. Met behulp van die bewuste passage van Paulus aan de Romeinen laat hij zien, dat dat eigenlijk ook het geheim is van wat hij 'de eerste geschiedenis' noemt. *Dat er een soort eenheidsband is die alles samenbindt, omdat eigenlijk iedereen verbonden is met Jezus Christus*. Christus is niet alleen voor de mensen gestorven en opgestaan, maar Hij neemt hen a.h.w. met zich mee in zijn neergang en in zijn opgang. Van Hem gaat een appel uit naar alle kanten, zelfs naar die mensen die aan Hem voorbij leven. Je kunt niet zeggen: 'Christus is het centrum van de geschiedenis voorzover het

Er is een soort eenheidsband, die alles samenbindt, omdat eigenlijk iedereen verbonden is met Jezus Christus.

gaat om gelovige mensen en voor andere mensen is hij niet het centrum.' Nee Christus is het centrum van de hele geschiedenis. Er is een soort mystiek-religieuze band, die de mensen verbindt met Jezus Christus. Dat is heel vitaal, persoonlijk en dynamisch. Maar zodra je bezig bent met de historisch kritische methode om de werkelijkheid te onderzoeken, vergeet je dat. Dan is de geschiedenis iets in het verleden en wij staan hier. Dan dreigt de geschiedenis uiteen te vallen. Smit heeft geprobeerd met dit duidelijk bijbelse motief rekening te houden in zijn geschiedenisfilosofie.

Smit wil de eenheid van de geschiedenis dus ook aannemelijk maken voor andere – niet-gelovige – historici. Maar kan dat wel, als hij al bij voorbaat uitgaat van de waarheid van de bijbelse boodschap?

Waarom zou dat niet kunnen? Smit wil in zijn filosofie aandacht vragen voor de eenheid van de geschiedenis. Hij wil *die een-* (vervolg op pagina 7)

* Dooyeweerd noemt die goddelijke wetsorde 'een transcendentale wetsorde'. Smit gaat spreken over een 'transcendentale geschiedenis'.

heid niet als een soort bijbelse *pro memoria post* laten liggen. Nee, hij verdisconteert die in zijn filosofie en maakt haar bespreekbaar. Misschien is het te veel gezegd, dat hij haar aannemelijk wil maken of – nog krasser – dat

zijn-eigen-geschiedenis' los. Dan voelt hij zich betrokken bij alle mensen in de wereldgeschiedenis. Theoretisch kan hij dat niet meer duidelijk maken. Er zit dus eigenlijk een lakune, een diskrepantie tussen wat hij vanuit zijn

studeerde toen dus filosofie aan de VU. Daarin werd ik onderrecht door twee hoogleraren. Niet door Dooyeweerd, want die gaf geen kolleges aan filosofiestudenten. Het waren Vollenhoven en Zuidema. Smits kolleges waren heel pakkend. De keuze van het onderwerp van het proefschrift, dat ik later schreef is dan ook door hem ingegeven. Hij heeft een heel jaar lang uitsluitend over het historisme kolleges gegeven en ik was er helemaal weg van. Smit had een heel persoonlijke manier van kollege geven. Dat stellige, wat je bij Vollenhoven aantreft, vind je niet bij hem. En ook het kritische in de zin van het-in-diskussie-gaan met andere denkers, wat je bij Zuidema vindt, had je niet bij Smit. Het ging bij Smit allemaal vragerwijs. *Hij legde ons voortdurend vragen voor, waarop hij zelf ook niet precies een antwoord wist.* Maar waarnaar hij aan het zoeken was. Ik was natuurlijk zelf ook aan het zoeken. Dat gaf je een sterk gevoel van verwantschap. Die man was met een soort speurtocht bezig. En eigenlijk was het best spannend om mee te gaan op zo'n ontdekkingsreis. In die zin heb ik me altijd aangetrokken gevoeld tot de kolleges van Smit en ook tot zijn vak, de filosofie van de geschiedenis.

Had Smit uiteindelijk ook antwoorden?

Jawel, hij had een uitgesproken visie over een aantal grondwaarheden, die hij ergens uit de Reformatie, uit Augustinus, uit de bijbel had opgediept. Dus als het gaat om *de vraag naar de aard van heel deze werkelijkheid als schepping van God*. Of als het gaat om *de zin van het leven* of om *de eenheid van de wereldgeschiedenis*. Daar had hij een uitgesproken visie op. Hij was sterk

gekant tegen alle mogelijke tweedelingen. Zelf had hij zich verdiept in de Rooms Katholieke filosofie en theologie. Daar had hij steeds een tweedeling aangetroffen tussen het natuurlijke en het bovennatuurlijke of tussen het menselijke en het goddelijke. In de moderne filosofie vind je ook vaak een tweedeling, bijvoorbeeld tussen wat zinvol en wat zinloos of absurd is. Als het om dat soort grote vragen ging had Smit steeds een uitgesproken visie, waarin hij zich duidelijk profileerde als een Reformatorisch filosoof. Maar voor de nadere uitwerking kreeg je toch meer vragen op tafel dan antwoorden.

Het was bepaald niet alleen maar onzekerheid. Het was ook een houding van bescheidenheid, van interesse en nieuwsgierigheid: 'Wat hebben mensen te vertellen?' Ook andere mensen recht willen doen; bang zijn dat ze te snel in een hokje worden gestopt. Dus proberen alles wat je maar van iemand te weten kunt komen boven tafel te halen. Voor Smit was wijsgerig onderzoek eigenlijk een gigantische opgave: Aftasten, wat al die mensen gezegd hadden en hoe waardevol dat was. Hij was een open figuur, die nooit met vooropgezette meningen anderen wilde benaderen, maar die iedereen een kans wilde geven.

Maakte dat ook, dat iedereen hem graag mocht?

Mensen die Smit goed kenden, mochten hem graag, heel graag. Kort geleden kreeg ik nog een brief van iemand uit het buitenland, die schreef: 'Als ik die geschriften van Smit onder ogen krijg, besef ik weer hoe sterk ik me met hem verbonden voel.' Aan de andere kant was er van hemzelf uit altijd een bepaalde

Daarmee bewijs je je eigen visie niet, maar je doet wel een appèl op de ander. Dat is het waardevolle van christelijke filosofie.

hij haar wil bewijzen t.o.v. niet-gelovige medemensen. Die realiteit van het met-Christus-zijn, dat is niet zo maar doorzichtig te maken voor mensen die het zelf niet kennen. Maar aan de andere kant is het wel goed, dat een christen probeert daarvan toch zoveel mogelijk boven tafel te krijgen. In die zin kun je toch wel een appèl doen op mensen, die dit geloof niet delen. *Het is toch zeker waar, dat wij ons hier in West-Europa ergens solidair voelen met mensen aan de andere kant van de aardbol?* Als er dingen gebeuren in Latijns Amerika of Zuid Afrika of waar dan ook waar wij grote moeite mee hebben, dan komen wij in het geweer. Dan zeggen wij niet: 'Dat is een andere geschiedenis, daar heb ik niets mee van doen.' Zoals we ook zeggen: 'Wat de Hunnen in het verleden hebben uitgevreten en wat de Vandalen hebben gedaan, dat is schandalig geweest.' Eertijds zijn er in Centraal Azië grote wreedheden gepleegd door Djengiz Khan en de zijnen. Idem dito in Centraal Amerika door de Azteken. Dan zeggen we niet: 'Dat is een andere geschiedenis, dat is niet mijn pakkie-an.' Dus in de praktijk zie je gewoon, en ik merk het ook bij de meest atheïstische denker: Op een bepaald ogenblik laat die de gedachte 'ieder-mens-heeft-

filosofie beweert ('elk mens heeft zijn eigen geschiedenis', of 'iedere cultuur is een cultuur apart', of 'de eenheid van de mensheid is een mythe') en aan de andere kant de feitelijke gedragingen en ervaringen van de mens. Een christendenker zou kunnen wijzen op dit soort diskrepancies. Je kunt dan zeggen: 'Vanuit mijn achtergrond kan ik aannemelijk maken, *wáárom wij ons betrokken weten bij heel het wereldgebeuren*'. Je bouwt dus niet vanuit jezelf een bewijs op. Eigenlijk de omgekeerde weg: Je haakt in op een lakune, een onduidelijkheid in anderen visie en je zegt: 'Vanuit mijn visie kan ik daar iets tegenover stellen.' Daarmee bewijs je je eigen visie natuurlijk niet, maar je doet wel een appèl op de ander. Dat is ook het waardevolle van christelijke filosofie. Wij bewijzen niet, dat het zo moet zijn, als wij het zien, maar wij zeggen wel: 'Als je staat op het standpunt van het geloof, worden dingen je duidelijker, waar je buiten de lichtkring van het geloof eigenlijk geen antwoord op hebt.'

Hoe hebt u Smit leren kennen?

Toen hij zich aan de Vrije Universiteit aandiende als hoogleraar in de filosofie van de geschiedenis. Dat was in 1955. Ik

Antwoordsrook (Opsturen in open envelop naar: Centrum voor Reformatorische Wijsbegeerte, Antwoordnummer 33, 3600 VB Maarssen)

Naam

Adres

Postcode en woonplaats

Stuur mij de volgende boeken (Prijzen exclusief verzendkosten) (Aankruisen wat u wenst)

☐ J.D. Dengerink,	De Zin van de werkelijkheid (386 pagina's)	f 69,50
☐ M.C. Smit,	De eerste en tweede geschiedenis (240 p.)	f 34,50
☐ Abonneer mij op de reeks 'Verantwoording'. (20% korting per deel), voor het eerste deel van Smit betaal ik dan geen	f 34,50, maar	f 27,60
☐ H. Dooyeweerd,	Grenzen van het theoretisch denken (160 p.)	f 24,50

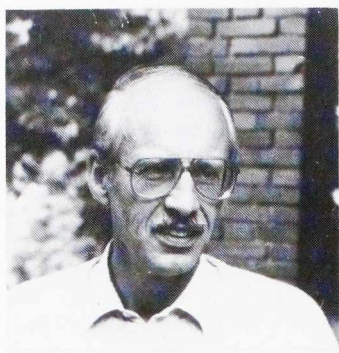
Aankruisen wat u nog niet ontvangt:

- ☐ 'Aspekten van reformatorische wijsbegeerte' (gratis)
- ☐ Ik neem een kennismakingsabonnement op 'BEWEGING' (eerste jr. f 10,-, daarna f 25,- per jr.)
- ☐ Ik neem een abonnement op Philosophia Reformata (eerst 2 jr. f 35,-, daarna f 50,- per jr.)
- ☐ Ik word lid van de Vereniging voor Calvinistische Wijsbegeerte en ontvang alle bladen (f 70,- per jr.)

schroom. Hij was bepaald niet een joviale figuur. In zijn optreden zat een zekere verlegenheid. Misschien had hij daar zelf ook wel wat last van. *Hij trad de mensen open en geïnteresseerd tegemoet, maar vooral in zijn studie.* Hij bloosde gauw. Zichzelf presenteren en zijn mening uitdragen: dat vond hij heel moeilijk. Dat was zijn stiel niet. Hij was meer een onderzoeker die dingen uitzocht, dan een docent die anderen zijn mening zou willen voorhouden. Dat lag hem niet zo erg. Uiteindelijk wist hij dat op een briljante manier op te lossen. Hij gebruikte een methode, die ik tot dan toe niet ontmoet had. Bij Vollenhoven niet en ook niet bij Zuidema, noch ergens anders. Hij doceerde – als Sokrates – door vragen te stellen en vragen te bespreken met ons, zijn studenten. Hij nodigde ook graag studenten uit bij hem thuis. Op zijn privatissima! Daar werden allerlei onderwerpen doorgesproken.

Wat is nú nog de betekenis en de invloed van het werk van Prof. Smit?

Smit heeft voor mijn gevoel een grote betekenis gehad in de meer persoonlijk sfeer binnen de kring van de Vereniging voor Calvinistische Wijsbegeerte. Met name in de vele discussies die er gevoerd werden. Ja, hij heeft een eigen stempel gezet op ontwikkelingen binnen de vereniging. Hij behoort tot de tweede generatie na Vollenhoven en Dooyeweerd. Daartoe reken ik niet alleen Zuidema, maar ook Van Riessen, K.J. Popma en Mekkes. Als je die tweede generatie vergelijkt met de 'voortrekkers', dan zie je een sterke 'dynamisering' van de filosofie. Bij Vollenhoven en Dooyeweerd is Reformatorische Wijsbegeerte toch nog in sterke mate structuurtheorie,

Professor J. Klapwijk

zicht op de structuren en de ordeningen van de geschapen werkelijkheid. Bij die tweede generatie, komen allerlei nieuwe dingen naar voren, waardoor ze mij en anderen aanspreken. Je vindt dat

- bij van Riessen, als hij aandacht vraagt voor *de geweldige ontwikkelingen en ontsparingen in de cultuur en in de techniek.*

- bij K.J. Popma, als hij aandacht vraagt voor *de machten van het kwaad en de demonie in de werkelijkheid.*

- bij Mekkes, als hij aandacht vraagt voor *de gang van de christenheid door de geschiedenis op weg naar de grote toekomst: het rijk van God dat komende is* en dat ons filosofisch nadenken moet bepalen. Dat dynamische vind je voor mijn gevoel ook weer terug
- bij M.C. Smit, als hij aandacht vraagt voor *het geschiedenis-karakter van de werkelijkheid.* Op de achtergrond van die werkelijkheid, zoals wij die beleven, staat voor hem net als bij Dooyeweerd en Vollenhoven, uiteindelijk God in zijn scheppings-trouw. Maar die geschapen werkelijkheid is bij Smit 'en route'.

Smit is gegrepen door het geschiedenis-karakter van de werkelijkheid. De werkelijkheid is

geen statische orde! Smit is een exponent geworden van die tweede generatie binnen de vereniging, die er geen vrede mee had, dat filosofie de kosmos alleen maar duidde en interpreteerde in termen van 'modale structuren' en 'individualiteits-structuren'. Men probeerde te laten zien, dat er niet alleen een geweldige vaart, maar ook dreigende ontwikkelingen in cultuur en samenleving te bespeuren zijn.

Heeft Smit op alle wijsgeren binnen de beweging zo'n invloed gehad?

Nee zeker niet. Jongeren in onze vereniging gaan veel terug naar Dooyeweerd, omdat die zijn gedachten diepgaand heeft uiteengezet en voortreffelijk heeft gedokumenteerd. Toch heeft ook de tweede generatie veel te zeggen, maar door bepaalde omstandigheden is aan die inbreng te weinig aandacht geschonken.

Men probeerde te laten zien, dat er niet alleen een geweldige vaart, maar ook dreigende ontwikkelingen in cultuur en samenleving te bespeuren zijn.

Zeker, Van Riessen heeft aan de weg getimmerd. Ook Popma heeft zich niet onbetuigd gelaten. Maar Zuidema hield net iets te veel van de polemieken. Mekkes schreef net iets te moeilijk. Smit schreef net iets te weinig. Daarom ben ik heel blij met dit boek van de hand van Smit, al heb ik het behoorlijk moeten bewerken.

In hoeverre wordt die gedachte van de eerste en tweede geschiedenis door anderen overgenomen?

We moeten met elkaar nagaan,

wat de precieze strekking is van die eerste geschiedenis, en in hoeverre een dergelijke zeggwijze aanvaardbaar is. Naar het mij voorkomt heeft binnen de vereniging met name Mekkes een behoorlijke affiniteit met Smit, hoewel Mekkes misschien wel moeite heeft gehad met de terminologie van Smit. Ik weet ook niet, of die terminologie nu de steen der wijzen is. *Je kunt wat Smit wilde zeggen ook anders uitdrukken dan met 'de eerste en de tweede geschiedenis'.* Smit heeft soms zelf ook even geaarzeld, of hij het in deze uitdaginge bewoordingen moest gieten. *De gedachte, dat heel deze werkelijkheid dynamiek is en uiteindelijk niet vast zit aan een soort van statische wetsorde, maar fundamenteel op weg is naar een Messiaanse toekomst,* is ook bij Mekkes sterk aanwezig. Trouwens alle denkers binnen de vereniging zullen moeite hebben met de gedachte, die tegenwoordig zo

gangbaar is in de filosofie. De gedachte die verkocht wordt als situationisme: de geschiedenis valt uiteen in een grote opeenhoping van situaties, waar geen continuïteit in is. Binnen de vereniging staat men met Smit voor de eenheid van de geschiedenis. En de vraag is natuurlijk: 'Hoe breng je die eenheid op verantwoorde wijze in formule?' Ik weet niet precies hoe men uiteindelijk zal oordelen over de vraag of je inderdaad mag spreken van een 'eerste geschiedenis'. Maar persoonlijk vind ik het een belangrijke stap voorwaarts.

aspekten

van reformatorische wijsbegeerte is het informatiebulletin van de

Stichting voor Reformatorische Wijsbegeerte en de Vereniging voor Calvinistische Wijsbegeerte. De vereniging beoefent wijsbegeerte bij het

licht van de Heilige Schrift als het woord van God. De Stichting heeft als doel vruchten daarvan te verbreiden. Beide doen dit vanuit de overtuiging dat alle filosofie religieus bepaald is.

'Aspekten' wordt op verzoek gratis toegestuurd.

Bestuur van de Vereniging voor Calvinistische Wijsbegeerte

Prof. dr. H.G. Geertsema, voorzitter
Drs. G. Groenewoud, sekretaris
Dhr. J.J. Bijlenga, penningmeester

Dr. B.M. Balk
Dr. K.A. Bril
Prof. dr. J. van der Hoeven
Prof. dr. mr. A.K. Koekkoek
Ir. J. Krabbendam
Dr. T.A.Th. Spoelstra
Prof. dr. ir. P. Wesseling

Bestuur van de Stichting voor Reformatorische Wijsbegeerte

Drs. J.G. van Oord, voorzitter
Ir. T. de Boer, sekretaris
Drs. D. Kamsteeg, penningmeester
Dr. ir. G. Kuiper
Dr. ir. J.H. Santema
Prof. dr. ir. P. Wesseling

Kuratorium van de stichting

Prof. dr. A.P. Bos, voorzitter
Dr. ir. J.H. Santema, sekretaris
Prof. dr. ir. J.H. van Bommel
Drs. H. de Jong
Prof. dr. C. van der Leun
Prof. dr. ir. H. van Riessen
Drs. A. Stokkers (Wageningen)
Prof. dr. L. Strenght

Docenten van de stichting

Dr. P. Blokhuis, landelijk kursusleider
Prof. dr. H.G. Geertsema, R.U. Groningen
Prof. dr. S. Griffioen, R.U. Leiden
Prof. dr. B. Kee, Erasmus-universiteit, Rotterdam
Prof. dr. ir. E. Schuurman, Delft, Eindhoven, Wageningen

Administratie en inlichtingen

Centrum voor Reformatorische Wijsbegeerte, Postbus 1149, 3600 BC Maarssen, tel. 03465-60945; Bezoekadres: Pauwenkamp 115, Maarssenbroek. Giro 1209598; Bank: 53.90.43.796